

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У СЛУЖБІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ШАБЕТЯ Сергій Анатолійович - провідний науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України**

<https://orcid.org/0000-0002-9459-6102>

**БАБІН Анатолій Анатолійович - головний спеціаліст, Український науково-
дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки
України**

<https://orcid.org/0000-0002-8269-5584>

УДК 35(043.3)

DOI

Одним із головних завдань української держави на сучасному етапі розвитку є забезпечення дисципліни та законності суспільних відносин. Статтю присвячено аналізу адміністративно-правових основ забезпечення дисципліни й законності в органах Служби безпеки України. З'ясовано сутність та призначення дисципліни в Службі безпеки України; розкрито поняття та зміст законності в органах Служби безпеки України; визначено критерії відмежування законності від дисципліни; окреслено особливості механізму забезпечення правопорядку та законності в Службі безпеки України; охарактеризовано адміністративно-правові основи забезпечення законності і правопорядку в Службі безпеки України. Ефективна робота органів прокурофського нагляду та правосуддя, послідовна боротьба з усякого роду порушеннями права: правопорушення повинні своєчасно розкриватися, припинятися, невідворотно тягти за собою юридичну відповідальність. Мета та завдання Служби безпеки України є її базовими характеристиками, що визначили зміст та спрямованість її функціонування у сфері забезпечення законності.

Особливу увагу автор звертає на засоби та гарантії забезпечення законності й дисципліни в Службі безпеки України. З'ясовано зміст та види гарантії забезпечення дисципліни і законності в зазначених органах; визначено поняття та створено класифікацію засобів забезпечення у них законності й дисципліни;

схарактеризовано елементи організаційної діяльності щодо забезпечення законності й дисципліни в органах Служби безпеки України; сформульовано конкретні законодавчі пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правових засад забезпечення законності та правопорядку в цих органах. Служби безпеки України із забезпечення законності можна класифікувати на загальні та спеціальні. Загальні виконуються всіма правоохоронними органами, а спеціальні виконують тільки службовці Служби безпеки України.

Ключові слова: Служба безпеки України, законність, дисципліна, адміністративно-правові засади, забезпечення, гарантії, засоби, організаційна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науко- вими чи практичними завданнями

Одним із головних завдань української держави на сучасному етапі розвитку є забезпечення дисципліни та законності суспільних відносин. Це завдання нормативно визначено в Конституції України, яка передбачає, що «державна відповідає перед особою за свою діяльність» (ст. 3); «органи виконавчої, законодавчої та судової влади реалізують свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законодавства України» (ст. 6); «Конституція володіє найвищою юридичною силою. За-

кони, а також інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України та повинні відповідати їй» (ст. 8); «органи державної влади та їхні посадові особи можуть діяти лише на підставі і в межах повноважень, а також у спосіб, що передбачені Конституцією та законодавством України» (ст. 19) [1].

Найбільш чітко це завдання було досягнуто в період економічної кризи та політичного протистояння, що є характерною рисою сучасного розвитку нашої країни. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить органам державної влади, вони є базовими суб'єктами державного управління, звичайно ж, у вузькому його розумінні, адже, як відомо, у широкому розумінні державного управління до його суб'єктів належать не лише органи виконавчої влади, але й законодавчої та судової, а також органи місцевого самоврядування і громадські об'єднання. Вузьке розуміння державного управління найбільш характерне для науки адміністративного права, широке розуміння – для галузі науки державного управління. Широке розуміння терміна «державне управління» є характерним також для інших галузевих наук, наприклад, для так званого «публічного права» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Розглядаючи законність у ретроспективному плані, слід сказати, що цьому питанню в науковій літературі було приділено значну увагу. Відомі вчені-теоретики, фахівці з державного управління, адміністративісти досягли значних успіхів у дослідженні законності в різних сферах життєдіяльності. Деякі наукові трактати й сьогодні не втратили своєї актуальності і служать необхідною основою для проведення наукових і практичних досліджень у цій галузі. Окремі питання забезпечення правопорядку та законності в державі, протидії злочинності, зокрема Службою безпеки України, досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Бандурка,

Є. Бараш, А. Басов, О. Батраченко, М. Бурбика, Ю. Гаруст, А. Головін, І. Голосніченко, Н. Гришина, С. Гусарев, Б. Деревянко, В. Заросило, Є. Зозуля, Р. Калюжний, Т. Кобзєва, Ю. Коваленко, В. Колпаков, А. Комзюк, В. Чернадчук, Ю. Шемшученко, С. Шоптенко, О. Юнін, О. Ярмиш та ін. Проте, незважаючи на значну кількість проведених досліджень особливостей процесу забезпечення законності, зокрема Службою безпеки України, багато питань у цій сфері потребують додаткового дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета наукового дослідження полягає в необхідності на основі аналізу законодавства України, позитивного досвіду правового забезпечення діяльності правоохоронних органів країн Європи узагальнити практику реалізації Службою безпеки України адміністративно-правових форм та методів діяльності із забезпечення законності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Законність у діяльності Служби безпеки України не слід ототожнювати з державною дисципліною. Так, Т. Бартлей (Bartley T (2014)) вказує, що поняття законності та державної дисципліни збігаються лише частково. Справа в тому, що правила можуть бути: зобов'язувальними (вимагають виконувати суспільно корисні дії); забороняючими (вимагають утриматися від небезпечних і шкідливих для суспільства дій), і уповноважувальними (надають офіційну можливість здійснити ті чи ті дії або не робити їх). Поняття законності включає всі ці види правил поведінки [3; с. 93]. Поняття державної дисципліни охоплює тільки два їхні види – зобов'язувальні й забороняючі, тобто ті правила, які потребують певної поведінки – в одних випадках робити те, що вимагає держава, в інших – не робити того, що вона забороняє [3; с. 95].

Навпаки, О. Кальман та В. Куц вказували, що державна дисципліна – поняття ширше, ніж законність. В обґрунтування цього вони зазначили, що «виконання орга-

нами управління, посадовими особами приписів законодавства – це лише важлива частина державної дисципліни. Спираючись на чинні норми права, керівники органів управління, інші посадові особи можуть у межах своєї компетенції визначати внутрішній розпорядок діяльності установ і підприємств, дають поточні оперативні розпорядження, обов'язкові до виконання підлеглими органами та особами, самостійно вирішують ряд питань, пов'язаних із прийняттям управлінських рішень, організацією їхньої реалізації, перевіркою фактичного виконання. Ці дії, не завжди прямо передбачені правовими нормами, не можуть їм суперечити, тому що вони є їх деталізують і конкретизують. У цьому сенсі перелік вимог державної дисципліни, адресованих одними органами управління іншим» [4, с. 8-9].

У цьому випадку твердження О. Кальмана та В. Куца ґрунтується на постулатах, запропонованих свого часу А. Носачем: «Основою державної дисципліни, сутність якої полягає насамперед у точному дотриманні приписів законодавства, за умови нормального функціонування і взаємодії всіх елементів державного апарату: завдання, компетенцію, права та обов'язки різних його ланок і працівників, порядок їх діяльності» [5; с. 243].

К. Карсен (Kirsten Carlsen, 2014) зазначає, що «ядром державної дисципліни є законність. Ідеї державної дисципліни, її сутність і призначення на кожному етапі розвитку держави юридично закріплюються в законах та інших правових актах».

Таким чином, автор доходить висновку, що «службова роль законності полягає в тому, щоб зміцнювати громадську дисципліну, виховувати у людей почуття обов'язку перед державою і суспільством, а також карати порушників законності» [6; с. 63].

Тим самим акцентується увага на першості державної дисципліни стосовно законності. Тому в цьому випадку законність виступає комплексом юридично гарантованих можливостей вільного вибору рішень і дій суб'єктів суспільних відносин, системою закріплених законом суб'єктивних прав громадян і організацій, що забезпечують їх реалізацію [7].

Поряд із найсуворішою дисципліною (безумовним дотриманням та виконанням обов'язків), як підкреслював Л. Азубуке (Azubuike, Lawgence, 2009), законність включає також такі вимоги:

а) рівність усіх перед законом: жодна особа не має перед законом ніяких переваг, привілеїв;

б) забезпечення повного й реально-го здійснення суб'єктивних прав: тією мірою, якою люди повинні виконувати свої обов'язки, в умовах найсуворішої законності надано можливості і для безперешкодного використання суб'єктивних прав;

в) ефективна робота органів прокурорського нагляду та правосуддя, послідовна боротьба з усякого роду порушеннями права: правопорушення повинні своєчасно розкриватися, припинятися, невідворотно тягти за собою юридичну відповідальність.

Усі ці елементи законності, як вказує Л. Азубуке, зводяться до одного: виключити свавілля із загальнодержавного життя, з тих відносин, які регулюються в правовому порядку [8].

Таке змістовне наповнення законності дозволяє, на наш погляд, відзначити її масштабність і багатofункційність. По суті, вчені говорять про багаторівневе значення законності. Так, законність забезпечується загалом у державі, у суспільстві й суспільних процесах, державному управлінні та діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Виходячи з цього визначення, варто вказати, що мета та завдання Служби безпеки України є її базовими характеристиками, що визначили зміст та спрямованість її функціонування у сфері забезпечення законності. Ефективність діяльності зазначеного правоохоронного органу та результати, досягнуті в процесі його діяльності, залежать від того, як правильно й точно вони визначені в законодавстві. Термін «мета» застосовується в різних галузях науки, зокрема у соціології, філософії, політології тощо. У юридичній науці (включаючи адміністративне право) це поняття є важливим. Мету Служби безпеки України визначено в Законі України «Про Службу безпеки України», вона полягає в захисті державного суверенітету, територі-

альної цілісності, конституційного ладу, науково-технічного, економічного й оборонного потенціалу України, а також законних інтересів держави та прав і свобод громадян від підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав, посягань окремих міжнародних організацій, груп та осіб і в забезпеченні захисту державної таємниці.

Проаналізувавши зазначені нормативно-правові акти, завдання Служби безпеки України із забезпечення законності можна класифікувати на загальні та спеціальні. Загальні виконуються всіма правоохоронними органами, а спеціальні виконують тільки службовці Служби безпеки України [13, с. 26].

До загальних завдань належать:

виявлення, попередження, припинення, а також розкриття злочинів;

усунення, запобігання та нейтралізація загроз суспільним та національним інтересам;

аналіз, збір та використання інформації щодо терористичної, розвідувальної та іншої діяльності спеціальних служб зарубіжних держав, груп, організацій чи осіб;

оцінка, встановлення та усунення протиправних загроз національній безпеці;

протидія протиправній, терористичній, розвідувальній та іншій діяльності, спрямованій на шкоду державній безпеці України.

Водночас до спеціальних завдань належать:

виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, спрямованих проти миру й безпеки людства, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки, а також проведення їх досудового розслідування;

проведення контррозвідувальних заходів та оперативно-розшукових, спрямованих на захист режиму законності;

проведення оперативно-розшукових заходів у системах і каналах зв'язку з метою отримання оперативної інформації про терористичні загрози в межах та порядку, визначених законодавством;

забезпечення організації і проведення антитерористичних заходів щодо координації та взаємодії суб'єктів протидії тероризму відповідно до чинного законодавства.

Висновки з цього дослідження й перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Отже, проаналізувавши чинне законодавство, можемо запропонувати систематизацію повноважень Служби безпеки України у сфері забезпечення законності, а також пропонуємо ряд підстав для їхньої класифікації:

1) за значенням для забезпечення законності:

а) права:

вимагати від громадян, підприємств, установ, організацій та посадових осіб припинення порушень законодавства і дій, що перешкоджають реалізації повноважень Служби безпеки України;

надсилати органам державної влади, а також органам місцевого самоврядування, установам, підприємствам, організаціям обов'язкові для реалізації пропозиції з питань забезпечення законності;

проводити гласні й негласні слідчі дії та оперативні заходи в порядку, передбаченому Законом «Про оперативно-розшукову діяльність»;

вести оперативний облік та формувати автоматизовані інформаційні системи;

здійснювати оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, контррозвідувальних пошуків, проведення пошукових заходів, консультування персоналу за їхньою згодою та використання їхньої добровільної допомоги;

виявляти, документувати й фіксувати гласні й негласні розвідувальні, протиправні та інші посягання на національну безпеку України, здійснювати візуальний нагляд у громадських місцях із застосуванням кіно-, фото- і відеозйомки, оптичних та відеоприладів, інших технічних засобів, вести їх оперативний облік;

можливість витребувати, вивчати і збирати за наявності визначених законодавством підстав відомості та документи, що характеризують діяльність підприємств, організацій, установ, а також моніторинг способу життя окремих посадових осіб, джерела та розміри їхніх доходів для попередження

і припинення протиправних посягань на державну безпеку України;

проводити операції із затримання злочинців, припинення та запобігання злочинам, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних країн, організацій та окремих посадових осіб;

б) обов'язки:

здійснювати інформаційну та аналітичну роботу в інтересах ефективної реалізації органами державного управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, спрямованої на вирішення проблем оборони, науково-технічного прогресу, соціально-економічного будівництва, екології та інших питань, пов'язаних з процесом забезпечення законності і правопорядку;

здійснювати заходи підтримки контррозвідки для дипломатичних представництв, консульств та інших державних установ, а також заходи, пов'язані із захистом національних інтересів у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній діяльності та громадян України у сфері зовнішньої безпеки;

припиняти, розслідувати та розкривати кримінальні правопорушення та передавати розслідування до органів Служби безпеки України відповідно до положень законодавства для проведення досудового розслідування; пошук прихованих осіб, пов'язаних із вчиненням цих кримінальних правопорушень;

вживати заходи контррозвідки для запобігання, виявлення, припинення та розкриття будь-якої форми розвідувальної та підривної діяльності проти України;

забезпечити захист національного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України від незаконних порушень особами та їхніми об'єднаннями;

забезпечувати контррозвідувальну підтримку оборонного комплексу, українських збройних сил, інших військових формувань, дислокованих в Україні, енергетики, транспорту, зв'язку та інших важливих об'єктів економіки;

запобігати злочинам у сфері національної безпеки відповідно до положень чинного законодавства.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996№ 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> Дата звернення (25.03.2021р.)

2. Abbott KW, Snidal D (2009) Strengthening International Regulation through Transnational New Governance: Overcoming the Orchestration Deficit. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 42, 503–577.

3. Bartley T (2014) Transnational Governance and the Re-Centered State: Sustainability or Legality? *Regulation & Governance* 8, 93–109.

4. Проблеми протидії злочинності: підручник / [О. Г. Кальман, І. М. Козяков, В. М. Куцгаїн.]; за ред. проф. О. Г. Кальмана. — Х.:Новасофт, 2010. — 352 с.

5. Носач А. В. Особливості взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму / А. В. Носач // Сучасні проблеми адміністративного права та процесу: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. крнф. (м. Харків, 30 червня 2017 р.) / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; каф. адмін. права та процесу ф-ту № 3. – Харків : ХНУВС, 2017. – С.243–247.

6. Kirsten Carlsen Constructing a legitimate argument — Narrative techniques in the Ghana-EU VPA Forest Policy and Economics, *Volume 48*, 2014, pp. 63-71

7. Vietnam-EU (2017) Vietnam-European Union Voluntary Partnership Agreement of Forest Law Enforcement, Governance and Trade (VPA-FLEGT) Joint Implementation Framework (JIF), version 4, December, http://www.euflegt.efi.int/documents/10180/399868/VietnamEU+VPA_Joint+Implementation+Framework_December+2017_English.pdf/c8289e4ed857-31f9-067c-bf4329df83ad.

8. Azubuike, Lawrence (2009) «International Law Regime Against Piracy,» *Annual Survey of International & Comparative Law: Vol. 15: Iss. 1, Article 4*. Available at: <https://digitalcommons.law.ggu.edu/annlsurvey/vol15/iss1/4>

9. Tkachuk, Nataliya. (2018). The Role and Place of the Security Service of Ukraine in the National Cyber Security System. 44. 50-57.

10. L.F.E. Goldie, Mining Rights and the General International Law Regime of the Deep Ocean Floor, Brook. J. Int'l L. (1975). Available at: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/bjil/vol2/iss1/1>

11. Mărginean, (2001). Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale din România, alte țări în tranziție și țările UE, în „Calitatea vieții”, Revistă de politici sociale, anul XII, nr.1-4, p.214

12. Overdeest C and Zeitlin J 2014 Constructing a transnational timber legality assurance regime: Architecture, accomplishments, challenges For Policy Econ 48 6-15 2014 Available from: <http://dx.doi.org/10.1016/j.forpol.2013.10.004>

13. Duhov, V.E. (2011), «State security in the country's economic security system», Visnik Nacional'noi juridichnoi akademii Ukraïni imeni Jaroslava Mudrogo, vol. 4, pp. 27-35.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF ENSURING LEGALITY IN THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

One of the main tasks of the Ukrainian state at the present stage of development is to ensure discipline and legality of public relations. The article is devoted to the analysis of administrative and legal bases of ensuring discipline and legality in the bodies of the Security Service of Ukraine. In the article the essence and purpose of the discipline in the Security Service of Ukraine have been clarified; the concept and content of legality in the bodies of the Security Service of Ukraine have been revealed; criteria for distinguishing legality from discipline have been determined; the peculiarities of the mechanism of ensuring law and order as well as legality in the Security Service of Ukraine have been

outlined; the administrative and legal bases of ensuring law and order in the Security Service of Ukraine have been characterized. An effective work of prosecutorial supervision and justice bodies, consistent struggle against all kinds of violations of the law require the following: offenses must be promptly disclosed, stopped, and inevitably entail legal liability. The purpose and tasks of the Security Service of Ukraine are its basic characteristics, which determine the content and direction of its functioning in the field of legality.

The author pays special attention to the means and guarantees of ensuring legality and discipline in the Security Service of Ukraine. In the paper the author establishes the content and types of guarantees of discipline and legality in the specified bodies; defines the concept and classifies the means of ensuring their legality and discipline; characterizes the elements of organizational activity concerning maintenance of legality and discipline in bodies of Security service of Ukraine; formulates specific legislative proposals and recommendations for improving the administrative and legal framework for ensuring legality in these bodies. All security services ensuring legality in Ukraine can be classified into general and special. General ones are performed by all law enforcement agencies, whereas special ones are performed only by employees of the Security Service of Ukraine.

Key words: Security Service of Ukraine, legality, discipline, administrative and legal principles, ensuring, guarantees, means, organizational activity.